Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку

УДК 327.5:551.583.1(100)(237.8)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15968352>**Геополітичне змагання за ресурси Арктики як чинник зміни
глобального балансу сил****Іванок Дмитро Вікторович,**

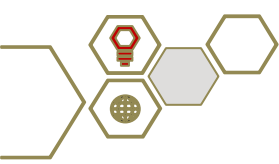
кандидат географічних наук, докторант, Інститут політичних і
етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,
м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0009-0009-7744-8368>

Прийнято: 27.06.2025 | Опубліковано: 16.07.2025

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена стрімкою трансформацією Арктики з периферійного простору на один із ключових геополітичних центрів, де провідні держави реалізують зовнішньополітичні амбіції через поєднання ресурсного, логістичного та безпекового потенціалу. Кліматичні зміни, дефіцит стратегічних матеріалів і загострення глобальної конкуренції стимулюють боротьбу за регіон, перетворюючи Арктику на інструмент подолання як внутрішніх, так і міжнародних викликів. У цих умовах актуалізується потреба переосмислення моделей управління полярними територіями, аналізу нових механізмів геополітичного впливу та оцінювання ролі Арктики в трансформації системи міжнародних відносин.

Метою дослідження є встановлення стратегічних чинників зростання геополітичної ваги Арктики та виявлення того, як держави конвертують її ресурсний і логістичний потенціал у геополітичний капітал.

Методологія ґрунтується на аналітичному й порівняльному підходах, доповнених елементами геополітичного моделювання для прогнозування сценаріїв переформатування глобального балансу сил. Емпіричну базу

становлять кейс-аналізи стратегій США, Росії, Китаю, Канади, Норвегії та Данії на основі офіційних документів, звітів міжнародних інституцій і матеріалів провідних аналітичних центрів.

У результаті встановлено, що Росія та Китай формують стратегічну вісь, орієнтовану на милітаризоване освоєння регіону, тоді як США протидіють їм через стримування критичної інфраструктури та санкційні механізми. Канада балансує між суверенізацією та екологічною легітимацією, а країни збалансованого розвитку – Норвегія й Данія – демонструють уразливість перед більш агресивними гравцями. Після 2022 року, внаслідок геополітичної ескалації роль багатосторонніх механізмів, зокрема Арктичної ради, істотно зменшилася, а регіон поступово переходить до формату блокової конкуренції.

У висновках доведено, що боротьба за Арктику є складником глобального геополітичного протистояння, яке поглиблює фрагментацію міжнародного правопорядку та легітимізує милітаризовані моделі управління ресурсами.

Подальші дослідження передбачають розроблення інституційних сценаріїв стабілізації регіону, аналіз ролі неарктичних гравців та вивчення Арктики як ключового елемента нової архітектури глобального домінування.

Ключові слова: геополітична стратегія, арктичне суперництво, баланс сил, зовнішньополітичні амбіції, просторове домінування, полярний мультиполяризм, інфраструктурна проєкція.

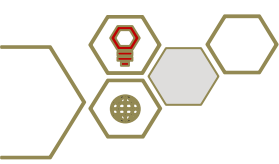
Geopolitical competition for Arctic resources as a factor in the transformation of the global balance of power

Dmytro Ivanok,

Candidate of Sciences (Geography), DSc Candidate,

Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS of Ukraine,

Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0009-7744-8368>

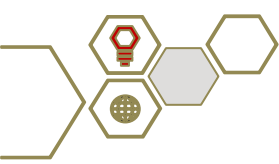

Abstract. The relevance of this study stems from the rapid transformation of the Arctic from a peripheral zone into one of the key geopolitical centers, where major powers project their foreign policy ambitions through a combination of resource, logistical, and security potential. Climate change, the scarcity of strategic materials, and the intensification of global competition are driving a struggle for control over the region, turning the Arctic into a tool for addressing both domestic and international challenges. In this context, there is a growing need to rethink governance models for polar territories, analyze new mechanisms of geopolitical influence, and assess the Arctic's role in reshaping the system of international relations.

The aim of the study is to identify the strategic factors contributing to the Arctic's growing geopolitical significance and to reveal how states convert its resource and logistical potential into geopolitical capital.

The methodology is based on analytical and comparative approaches, supplemented by elements of geopolitical modeling to forecast scenarios of global power reconfiguration. The empirical foundation consists of case analyses of the Arctic strategies of the United States, Russia, China, Canada, Norway, and Denmark, relying on official documents, international institutional reports, and materials from leading research centers.

The findings demonstrate that Russia and China are forming a strategic axis focused on militarized development of the region, while the United States seeks to counterbalance them through critical infrastructure containment and sanctions. Canada attempts to balance sovereign presence with environmental legitimization, whereas sustainability-oriented countries like Norway and Denmark display vulnerability to more aggressive geopolitical maneuvers. Since 2022, due to escalating global tensions, the role of multilateral mechanisms – particularly the Arctic Council – has significantly declined, and the region is increasingly governed through bloc-based competition.

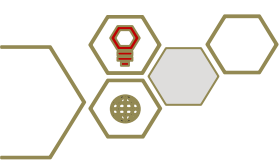
The study concludes that the struggle for the Arctic has become an integral part of global geopolitical rivalry, deepening the fragmentation of the international legal order and legitimizing militarized models of resource governance.

Future research should focus on the development of institutional stabilization scenarios, the role of non-Arctic actors, and the Arctic's function in shaping a new architecture of global dominance.

Keywords: geopolitical strategy, Arctic rivalry, balance of power, foreign policy ambitions, spatial dominance, polar multipolarity, infrastructure projection.

Постановка проблеми. У сучасних умовах посилення глобального суперництва та зростання дефіциту традиційних ресурсів Арктика набула статусу одного з ключових геополітичних вузлів, у якому перетинаються стратегічні, економічні та екологічні інтереси провідних держав світу. З огляду на кліматичні зміни, що спричиняють поступове танення арктичних льодів, відкривається доступ до раніше недосяжних природних ресурсів, зокрема енергетичних, мінеральних та біоресурсних багатств регіону. Саме це трансформує Арктику з периферійної зони міжнародної політики на арену жорсткого геополітичного змагання, в якому визначається нова конфігурація сил у світі.

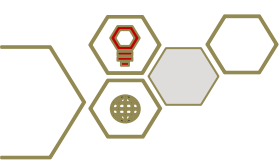
Висока концентрація природного газу, нафти, рідкоземельних металів та потенціал нових морських маршрутів роблять Арктику критично важливою для енергетичної та логістичної безпеки низки країн. Основними учасниками боротьби за арктичні ресурси виступають США, Росія, Канада, Норвегія та Данія, які мають прямий доступ до регіону через свої території та прагнуть закріпити своє домінування в розподілі арктичного простору. Водночас до геополітичного змагання активно долучається Китай, який, не маючи арктичної берегової лінії, реалізує стратегічну політику «білярктичної держави» [1], вибудовуючи інфраструктурну, наукову та економічну

присутність через механізми інвестицій, співпраці з арктичними країнами та активну участь у міжнародних форматах.

Особливого значення набуває арктична стратегія Китаю, яка виходить далеко за межі доступу до ресурсів і спрямована на включення арктичного напрямку до ширшого геоекономічного проєкту «Один пояс, один шлях» [2]. У межах цієї стратегії Китай інвестує в розвиток інфраструктури Північного морського шляху, зокрема в партнерстві з Росією, бере участь у видобувних проєктах в Ямало-Ненецькому автономному окрузі та активно розвиває мережу полярних наукових станцій, що забезпечують присутність у високих широтах під егідою наукового співробітництва. Такий підхід дозволяє Китаю нарощувати вплив у регіоні без прямого порушення норм міжнародного морського права, зокрема Конвенції ООН з морського права (UNCLOS) [3], яка передбачає відкритість міжнародних морських шляхів і рівноправний доступ до позаексклюзивних територій. Не маючи статусу приарктичної держави, Китай використовує альтернативні інструменти легітимації присутності – через статус спостерігача в Арктичній раді, активну участь у двосторонніх проєктах з арктичними країнами та посилення «м'якої сили» через науку. Таким чином, його арктична експансія має формально правомірний характер, однак де-факто сприяє закріпленню довгострокового геополітичного впливу та викликає щораз більшу настороженість із боку західних держав.

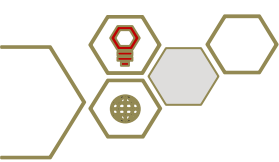
Отже, геополітичне суперництво за ресурси Арктики виходить за межі суто регіонального конфлікту інтересів, набуваючи глобального виміру з потенційним впливом на майбутню архітектуру міжнародних відносин. Відкритим залишається питання, чи здатен контроль над арктичними ресурсами забезпечити довгострокову геополітичну перевагу будь-кому із ключових світових гравців, передусім Росії, Китаю чи США, та якою мірою кожен із них зможе розширити свій вплив у регіоні, аби максимально конвертувати ресурсний потенціал у політичний і військово-стратегічний

капітал. Нині вже очевидно, що Арктика перетворюється на критично важливу вісь формування нового балансу сил у світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел дозволяє виокремити чотири провідні напрями досліджень, що формують сучасну парадигму вивчення геополітичного змагання за ресурси Арктики як чинника зміни глобального балансу сил. Перший напрям зосереджений на концептуалізації стратегічної ролі Арктики у світовій політиці. Зокрема, в роботі А. Г. Гольцова розкрито поліцентричний характер конфронтації між арктичними державами та зростання ролі ресурсорієнтованих стратегій у трансформації глобального безпекового середовища [4]. Д. П. Ауерсвальд (D. P. Auerswald) розглядає арктичні наративи як інструмент формування нової конфігурації міжнародних відносин між США, Росією та Китаєм [5]. Л. Хейнінен (L. Heinenen) наголошує на потенціалі Арктики як політичного модератора в глобальному діалозі, враховуючи специфіку транскордонного співробітництва та екологічної взаємозалежності [6]. А. Естгаген (A. Østhagen) і С. В. Роттем (S. V. Rottem) акцентують на внутрішньорегіональних політичних динаміках, які часто залишаються поза увагою традиційних геополітичних теорій, але мають вирішальне значення для розуміння напруженості в регіоні [7]. Подальші дослідження в цьому напрямі варто зосередити на моделюванні сценаріїв розвитку стратегічного суперництва в Арктиці з огляду на все більшу роль нових акторів та кліматичних чинників.

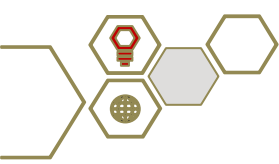
Другий напрям наукових пошуків охоплює ресурсно-економічний вимір арктичного суперництва. У дослідженні А. Г. Добея висвітлено трансформацію енергетичного балансу в регіоні, пов'язану зі зменшенням залежності від викопних ресурсів та зростанням уваги до відновлюваної енергетики [8]. Дж. Марковіц (J. Markowitz) трактує ресурсну конкуренцію як «нову велику гру» між провідними державами, в основі якої – контроль над покладами стратегічної сировини та морськими маршрутами [9]. Б. Шарма

(B. Sharma) та У. Сінха (U. K. Sinha) аналізують наслідки глобального потепління для економічної активності в регіоні, зокрема відкриття нових зон для буріння, риболовлі та навігації [10]. М. Шьохрет (M. Şöhret) підкреслює зв'язок між кліматичними змінами, деградацією крижаного покриву та зростанням конкуренції за контроль над новими територіями [11]. Доцільно продовжити дослідження в напрямі комплексного оцінювання ризиків гео економічної експансії в Арктиці, включаючи технологічні, екологічні та соціальні виклики.

Третій напрям досліджень зосереджено на аналізі зовнішньополітичних стратегій провідних держав щодо Арктики. У статті Т. Богданової та А. Черевко розкрито динаміку арктичного дискурсу в зовнішній політиці США за часів адміністрації Д. Трампа, з акцентом на пріоритеті енергетичної безпеки та мілітаризації регіону [12]. О. Горобець аналізує політику Китаю в Арктиці як виклик регіональній безпеці, особливо в контексті реалізації китайської ініціативи «Полярного шовкового шляху» [13]. У роботі С. А. Кошового простежується стратегія КНР щодо полярного регіону через інструменти м'якої сили, наукової дипломатії та інфраструктурної експансії [14]. А. Б. Кикина у співпраці з О. І. Заяць аналізує китайську політику в Гренландії, наголошуючи на ризиках економічного проникнення та залежності від іноземних інвестицій [15]. Водночас А. Б. Кикина висвітлює економічне змагання між Китаєм і Данією як складову частину ширшої геостратегічної конкуренції в регіоні [16]. Подальші дослідження вимагають оцінювання довгострокових наслідків китайської присутності в Арктиці з погляду стратегічної автономії регіону та перспектив регулювання діяльності неарктичних держав.

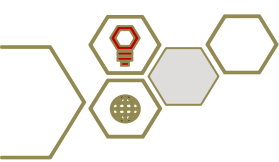
Четвертий напрям наукових праць стосується міжнародно-правового врегулювання арктичного простору. У колективному дослідженні Я. Павка, О. Єлєзарова, Н. Яшної, М. Замікули, О. Філонова, І. Жудка та К. Джойнер схарактеризовано суперечності в застосуванні положень Конвенції ООН з

морського права до Арктики, зокрема щодо делімітації шельфу та регулювання судноплавства [17]. С. Чатурведі (S. Chaturvedi) акцентує на постколоніальних аспектах регіонального управління, звертаючи увагу на монополізацію управлінських механізмів п'ятьма арктичними державами [18]. П. Кіккерт (P. Kikkert) та П. В. Лакенбауер (P. W. Lackenbauer) аналізують еволюцію мілітаризації Арктики до 1990-х років як основу для сучасних безпекових стратегій у регіоні [19]. У межах цього напрямку необхідно посилити дослідження міжнародних правових механізмів запобігання конфліктам у Північному Льодовитому океані, зокрема щодо делімітації морських просторів, регулювання судноплавства та протидії мілітаризації. Водночас актуальним є вироблення інституційних підходів до забезпечення прав корінних народів Арктики, зокрема інуїтів, саамів, алеутів, чукчів, ненців, долганів і евенків, а також запровадження ефективних механізмів екологічного моніторингу і захисту навколишнього середовища регіону.

Таким чином, геополітичне змагання за ресурси Арктики постає як багатовимірне явище, що поєднує стратегічний, економічний, політичний та правовий складники трансформації глобального балансу сил.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри все більшу увагу до Арктики як стратегічного регіону, низка аспектів залишається досі не дослідженою. Зокрема, дотепер не сформовано цілісного уявлення про комплексну природу геополітичної привабливості Арктики в контексті глобальних трансформацій. Недостатньо проаналізовано ресурсно-економічні пріоритети окремих арктичних держав у зіставленні з їхньою фактичною поведінкою в регіоні, особливо з огляду на зміну кліматичних і безпекових умов. Водночас стратегія Китаю як неарктичного актора, його механізми проникнення у високоширотний географічний простір та інструменти впливу залишаються розпорошено описаними в літературі. Додаткову складність становлять виклики правової фрагментації, обмежена ефективність багатосторонніх інституцій та вплив міжнародних конфліктів

після 2022 року, що потребують глибшого осмислення в умовах зміни архітектури світової політики.

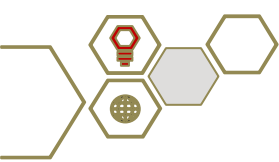
Запропоноване дослідження спрямовано на заповнення цих прогалин шляхом комплексного аналізу природи інтересів держав, конфігурації геополітичних та гео економічних стратегій, а також механізмів конкуренції в Арктиці. Особливу увагу приділено систематизації ресурсних пріоритетів, розкриттю специфіки неарктичної участі (на прикладі Китаю), а також виявленню обмежень правового й інституційного порядку цього регіону. Поєднання геополітичного моделювання з кейс-аналізом забезпечує новий рівень аналітики, що дозволяє розширити розуміння ролі Арктики у формуванні нової конфігурації сил у системі міжнародних відносин.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення стратегічних чинників, що визначають зростання геополітичної ваги Арктики у світовій політиці, та аналіз конфігурації інтересів ключових держав у контексті боротьби за ресурси регіону.

Для досягнення поставленої мети передбачається розв'язання таких завдань:

1. визначити чинники зростання геополітичної привабливості Арктики в умовах трансформації глобального стратегічного середовища;
2. проаналізувати ресурсно-економічні інтереси арктичних і неарктичних держав та характер їх суперництва в регіоні;
3. виявити ключові виклики міждержавної взаємодії в Арктиці та обґрунтувати їх вплив на глобальну конфігурацію сил.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж останнього десятиліття Арктика набула вирішального значення в системі світових геополітичних координат, оскільки її ресурсно-логістичний потенціал став каталізатором перегляду стратегічних пріоритетів провідних держав. Потепління клімату пришвидшує десублімацію арктичного льодовикового щита, відкриваючи нові навігаційні вікна, що зумовлює зсув глобального

фокусу від традиційних морських маршрутів до Північного морського шляху. Одночасно загострюється суперництво за доступ до вуглеводнів, рідкоземельних металів і біоресурсів, що набуває чітко вираженого геополітичного виміру: держави не лише намагаються забезпечити ресурсну автономію, а й використовують контроль над арктичними ланцюгами вартості як інструмент посилення свого впливу в інших регіонах.

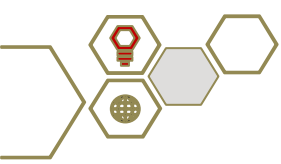
Унаслідок цього Арктика перестає бути ізольованим екологічним чи економічним простором – вона дедалі більше інтегрується в архітектуру глобальної геополітичної конкуренції. Кліматичні, енергетичні, логістичні та військово-технологічні чинники взаємодіють у конфігурації, що трансформує Арктику в стратегічну вісь нового балансу сил (табл. 1).

Таблиця 1

Ключові чинники геополітичної привабливості Арктики та їхній вплив на трансформацію глобального стратегічного середовища

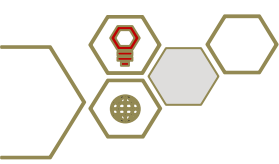
Ключовий чинник	Змістове наповнення	Відображення в трансформації глобального стратегічного середовища
Кліматичні зміни	Тривале сезонне скорочення площі крижаного покриву, зростання середньорічних температур, поява нових навігаційних вікон	Зміщення фокусу морської безпеки на Північний морський шлях; ревізія режимів мореплавства; підвищення інтересу до арктичних акваторій як об'єкта стратегічного контролю
Енергетичний потенціал	Розвідані 13% світових запасів нафти і 30% природного газу; стратегічна важливість для енергетичної автономії	Активізація проектів шельфового видобутку; посилення санкційних та контрсанкційних політик; використання доходів для фінансування зовнішньополітичних кампаній
Критичні мінерали	Висока концентрація рідкоземельних елементів, ніобію, кобальту й паладію	Інтенсифікація конкуренції за контроль над технологічними ланцюгами; формування блоків постачання (friend-shoring, near-shoring); поява нових альянсів доступу
Нові морські коридори	Північний морський шлях, Трансарктичний маршрут, Північно-Західний прохід	Перерозподіл транспортних потоків; перетворення логістичних вузлів на точки геополітичного впливу; конкуренція за навігаційну інфраструктуру
Військово-технологічна проєкція	Арктичні бази, системи радіолокації, гіперзвукові платформи	Мілітаризація регіону як відповідь на загрозу втрати ресурсного або навігаційного контролю; ревізія концепцій стримування

Джерело: сформовано автором на основі [5, р. 270-273; 7, р. 25-27; 8, с. 285-288; 10, р. 581; 18, р. 443-445; 19, р. 614]

У сучасних умовах ці фактори виступають не лише об'єктивними характеристиками арктичного середовища, а й пусковими механізмами конфігурації геополітичної поведінки. Наприклад, танення криги активізувало держави до розгортання нових маршрутів не з комерційною метою, а як елемент контролю над критичними логістичними траєкторіями – Росія перетворює Північний морський шлях на привілейований транзит для партнерів, лояльних до її зовнішньої політики. США, навпаки, підтримують принцип відкритого мореплавства як механізм стримування російської і китайської арктичної експансії [8, с. 258-287]. У сфері енергетики доступ до шельфових родовищ дозволяє державам не лише зменшити залежність від нестабільних ринків, а й мобілізувати бюджетні надходження для фінансування геостратегічних проєктів – у випадку Росії це пряма підтримка мілітаризації та агресивної зовнішньої політики [20, р. 589]. Водночас Китай, не маючи власного арктичного узбережжя, інвестує в інфраструктуру на території РФ, використовуючи Арктику як обхідний канал доступу до стратегічних ресурсів і транспортних мереж, що дозволяє йому посилювати глобальний логістичний вплив без прямого суверенного контролю. Конкуренція за критичні мінерали, включно з родовищами Гренландії, вже позначилася на переформатуванні глобальних альянсів: США та ЄС намагаються вивести Китай із ключових ланцюгів постачання, надаючи преференції компаніям, що інвестують у «чисті» і геополітично «безпечні» джерела сировини. Нові морські коридори дедалі частіше розглядаються не як нейтральна транспортна інновація, а як плацдарм стратегічного контролю над обігом товарів і військових вантажів для збільшення геополітичної ваги [21].

У сучасному глобальному протистоянні Арктика стала ключовою ареною, де ключові геополітичні актори використовують шельфові ресурси, екологічні інструменти та нормативні механізми холодного клімату для досягнення зовнішньополітичних цілей. Ресурси й політика взаємодіють в єдиній логіко-політичній схемі: наприклад, виручка від скрапленого

природного газу (СПГ, англ. liquefied natural gas, LNG) наповнює оборонний бюджет, технологічні рідкоземельні метали стають важелем впливу, а екологічна легітимність служить прикриттям для інституційних дій [22, р. 590]. В Арктиці тепер чітко можна виділити три стратегічні моделі присутності: експансіоністська (Росія, Китай), збалансована (орієнтована на сталий розвиток) (Норвегія, Данія), і гібридна (США до 2025 року, Канада). Особливо показовий кейс – Гренландія, де ці моделі перетинаються й утворюють зону геополітичного зіткнення, що ставить під удар концепцію неконфліктного розвитку (табл. 2).

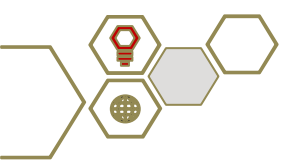
Таблиця 2

Ресурсно-економічні пріоритети та інструменти суперництва провідних арктичних держав

Держава	Ключові ресурси та акценти	Геоелекономічні інструменти	Геополітичні цілі
Росія	Шельфові поклади газу й нафти, СПГ («Ямал/SPG-2»), рідкоземельні метали	Державна кластеризація ресурсів, нарощення флоту та військової інфраструктури в регіоні; обмеження доступу інших країн	Продовження війни в Україні, стримування Заходу через економічну і воєнну залежність від Арктики
США (до 2025)	LNG (Аляска), критичні мінерали в Гренландії	Відновлення LNG-ліцензій та стратегічних резервів; спроби покупки Гренландії для доступу до мінералів	Протидія технологічній залежності від Китаю, розбудова військової присутності
Канада	Полярний газ, біоресурси, мінерали	Угоди з індігенними спільнотами, партнерство з НАТО для контролю над NW Passage	Зміцнення суверенітету з екологічною легітимністю
Норвегія	Газ, водень, CCS-технології	Реалізація «зеленої» стратегії через проекти CCS/водню в Баренцовому морі	Лідерство в кліматичній екології та партнерство з ЄС

Джерело: сформовано автором на основі [1, р. 25; 2, р. 7-15; 3; 4, с. 239-241; 6, р. 159-169; 8, с. 285-290; 10, р. 580-585; 13, с. 380-382; 17, с. 363-364; 18, р. 443-445]

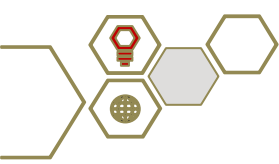
Росія використовує Арктику як джерело фінансування свого воєнно-політичного впливу: виручка від СПГ і шельфової нафти напряму спрямовується на фінансування війни в Україні. Контроль над Північним

морським шляхом дозволяє Москві не лише отримувати транзитну ренту – як свідчать Арктичні LNG-проекти та будівництво криголамів [23] – а й нав'язувати іншим залежність від своїх транспортних та енергетичних коридорів у поєднанні з мілітаризацією регіону [24]. Також Росія активно просуває проекти з видобутку рідкоземельних металів, використовуючи їх як інструмент тиску на ЄС і США, що є критично залежними від цих матеріалів для розвитку «зеленої» інфраструктури [25].

США в період адміністрації Трампа почали зміщуватися до експансіоністської моделі, що проявилось у спробі «купівлі» Гренландії, мотивованій бажанням послабити залежність від Китаю, який контролює понад 90% світових покладів рідкоземельних металів. Оскільки Гренландія має значні поклади цих елементів, контроль над ними дозволив би США зменшити технологічну вразливість військових систем – дронів, акумуляторів тощо [23; 24]. Водночас Гренландія має ключове військово-стратегічне значення: на її території розташована база Туле – північна опорна точка системи глобального ракетного попередження США та важливий вузол космічного моніторингу в Арктиці. Таким чином, контроль над островом дозволяє забезпечити присутність у високих широтах, проектувати силу на трансатлантичному напрямку та посилити спостереження за Північним морським шляхом. Саме це робить Гренландію об'єктом конкуренції не лише в ресурсному, а й у військово-політичному вимірі. Китай, хоча й не має формального доступу до острова, намагається посилити економічний вплив через інвестиції в інфраструктурні проекти, тоді як США прагнуть зберегти стратегічний контроль і не допустити проникнення Пекіна в регіон [25].

Канада обрала стриману гібридну модель: вона зміцнює суверенітет через партнерство з НАТО у сфері безпеки Північно-Західного проходу, але при цьому дотримується етичних норм взаємодії з місцевими громадами і не форсує мілітаризацію [27]. Її стратегія базується на інтеграції безпеки й екологічної легітимності.

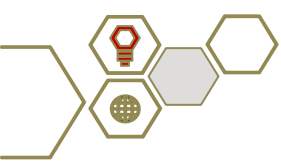

Норвегія діє в межах концепції сталого розвитку: країна інвестує в технології уловлювання вуглецю (CCS) і водневу енергетику, створюючи «екологічне лідерство» в Арктиці і зміцнюючи свою роль у структурах ЄС і НАТО [28].

Особливий інтерес становить арктична стратегія Данії відносно її протекторату Гренландії. Загальний тренд внутрішньої політики Данії орієнтований на досягнення цілей сталого розвитку, в тому числі шляхом утримання від розробки родовищ рідкоземельних металів та урану Куаннерсуїт (Kuannersuit, також відоме як Kvanefjeld), що на півдні Гренландії, який стримує її від активної розвідки та використання ресурсів Гренландії, створивши тим самим вакуум, який США та Китай намагалися використати в своїх стратегічних інтересах. Зокрема, США активізували дипломатичні зусилля для контролю над ресурсами острова, а Китай через комерційні канали намагався зберегти свій доступ до важливих мінералів [29; 30]. Цей кейс наочно ілюструє, як слабкість політичного курсу Данії зробила Гренландію вразливою до геостратегічного тиску.

Отже, боротьба за Арктику не зводиться до розподілу ресурсів: вона є багаторівневою системою взаємодії економічних, екологічних і нормативних важелів, які держави використовують для реалізації зовнішньополітичних стратегій. В умовах зростання попиту на рідкоземельні метали, посилення кліматичних викликів і трансформації глобальної архітектури безпеки Арктика стає не лише джерелом енергоресурсів, а й точкою геополітичного переформатування світу [31, р. 71-73].

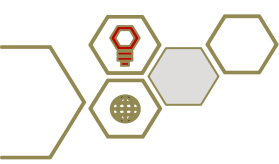
У реальному політичному просторі ці інструменти функціонують у форматі гнучкої гегемонії, яка не передбачає прямого територіального контролю, але забезпечує стабільну й цілеспрямовану присутність Китаю в Арктиці. Пекін не висуває формальних територіальних претензій, однак відіграє ключову роль у забезпеченні життєздатності арктичних інфраструктурних і ресурсних проєктів. Зокрема, понад 20% фінансування

комплексу «Ямал СПГ» надходить від китайських фінансових установ, а суднобудівні верфі Китаю постачають криголами й спеціалізовані судна, необхідні для експлуатації Північного морського шляху [32, р. 5-14]. У сфері видобувної діяльності Китай концентрується на рідкоземельних металах, які є критично важливими для виробництва безпілотних технологій, акумуляторних систем та «зеленої» енергетичної інфраструктури. В умовах, коли США мають обмежені внутрішні запаси, а ЄС прагне зменшити залежність від китайського імпорту, доступ до арктичних ресурсів перетворюється для Пекіна на стратегічний важіль геополітичного впливу.

У цьому контексті концепція «Полярного шовкового шляху» [33], яка інтегрується в ширшу ініціативу «Один пояс – один шлях» [2, р. 15-20], слугує інструментом формування альтернативної трансконтинентальної логістики, здатної частково замінити Суецький канал. Таким чином, Китай реалізує неформалізовану, але послідовну стратегію арктичної присутності, яка базується на економічному контролі без прямого політичного конфлікту, поступовому формуванні транспортної та енергетичної залежності арктичних держав й інституційному закріпленні впливу через участь у діяльності міжнародних організацій, зокрема Арктичної ради. У підсумку, Китай фактично виступає як негласний гегемон у процесі нового розподілу арктичного простору, оскільки без його фінансової, технологічної та наукової участі більшість великих інфраструктурних і логістичних ініціатив у регіоні втрачають економічну доцільність. Ця позиція робить Китайську народну республіку (КНР) критично важливим суб'єктом у формуванні політики в Арктиці, попри відсутність формального суверенітету в регіоні, й забезпечує йому вплив у загальному конфлікті стратегічних моделей освоєння високоширотної зони.

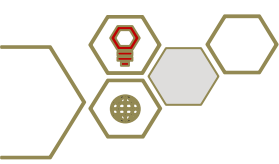
Попри зростання інтересу до Арктики як стратегічного ресурсоємного регіону, її правовий і політичний статус залишається фрагментованим, що створює сприятливі умови для наростання міждержавного суперництва [5,

р. 270]. Відсутність узгодженого тлумачення юрисдикційних прав на континентальний шельф і наявність тривалих суперечок щодо морських кордонів, зокрема в районах Ломоносівського хребта, Баффінової затоки та архіпелагу Шпіцберген, посилює невизначеність у розподілі доступу до ресурсів [17]. Цей правовий вакуум активно використовується державами для легітимації односторонніх претензій, зокрема шляхом подання заявок до Комісії ООН з меж континентального шельфу, що в підсумку підірвало ефективність універсальних механізмів розв'язання територіальних конфліктів [18, р. 444-445].

У такому контексті боротьба за Арктику дедалі чіткіше набуває рис геополітичного протистояння за контроль над критичним простором. Арктика трансформується в один із ключових регіонів формування нового балансу сил: тут відбувається стратегічне розгортання військово-морських інфраструктур, нарощується присутність флотів, модернізуються криголами, активізується супутникове спостереження та випробування нових типів озброєнь. Регіон дедалі більше включається в систему гібридної конкуренції, що охоплює енергетичні проекти, цифрову логістику, інфраструктурні маршрути та навігаційний контроль. Арктика більше не є периферією – вона перетворюється на геостратегічний центр тяжіння.

У цьому контексті стає очевидною обмежена здатність наявних інституцій впливати на управління напругою. Арктична рада – міжурядовий форум, заснований у 1996 році для координації політики у сфері сталого розвитку та захисту довкілля, – не має мандату на розв'язання питань безпеки, воєнної співпраці чи розподілу ресурсів [6, р. 156-158]. Після вторгнення Росії в Україну у 2022 році її багатостороння діяльність була практично зупинена, що призвело до повної втрати функції діалогу та довіри між основними гравцями [13, с. 384-386]. Це підштовхує держави до формування нових коаліцій, в обхід інституційних рамок, і стимулює логіку блокового протистояння.

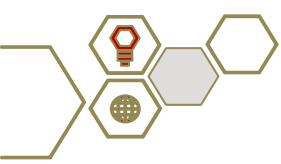

Паралельно наростає протистояння між арктичними та неарктичними державами щодо легітимності присутності в регіоні. Китай, Індія, Японія й інші актори, посиляючись на принципи свободи мореплавства, вимагають відкритого доступу до арктичних комунікацій, тоді як держави Арктичного кола намагаються обмежити присутність зовнішніх гравців, посиляючись на суверенні права в межах виключних економічних зон. Така конкуренція за норми й правила гри свідчить про формування двоїстої правової архітектури, яка може бути використана як інструмент політичного тиску.

Технологічна перевага також стала інструментом геополітичного домінування: доступ до високоширотного судноплавства, можливості криголамного супроводу, цифрової навігації та підльодного буріння – усе це монополізовано обмеженим колом країн [5, р. 276]. В умовах глобальної конкуренції це створює нерівний розподіл доступу до ресурсів і посилює залежність менш технологічно розвинених держав від «арктичного ядра» — групи країн, що мають безпосередній доступ до регіону, розвинену інфраструктуру та домінують у формуванні «правил» освоєння Арктики.

Екологічний аспект, хоч і подається переважно в гуманітарній площині, також набуває геополітичної ваги, оскільки використовується як аргумент для виправдання протекціоністських обмежень або екологічного шантажу. Відсутність єдиних стандартів екологічної відповідальності в умовах арктичного видобутку дозволяє окремим країнам нав'язувати свої моделі сталого розвитку як елемент м'якої сили [6; р. 156]. Водночас ризики техногенних аварій і воєнних інцидентів залишаються високими через відсутність прозорих механізмів кризового реагування.

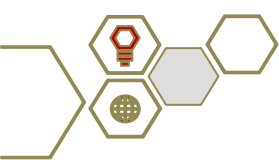
Інституційний вимір боротьби за Арктику демонструє розмиття класичних норм і механізмів багатостороннього регулювання. У міру загострення конкуренції за ресурси та транзитні маршрути зростає тенденція до маргіналізації універсальних форматів, як-от Арктична рада, та переходу до ситуативних альянсів і гнучких міждержавних домовленостей, в яких

пріоритет надається не нормам міжнародного права, а практикам стратегічної доцільності. Це проявляється у використанні двосторонніх угод, ексклюзивних концесій, військово-логістичних пактів і режимів привілейованого доступу, що закріплюються інфраструктурною залежністю, політико-економічним тиском або енергетичними зв'язками. У результаті послаблюється універсалізм міжнародного порядку і зростає фрагментація системи глобального управління.

З огляду на зростання стратегічного навантаження Арктики в енергетичній, технологічній та геополітичній площинах подальша еволюція регіону може відбуватися за трьома базовими сценаріями, які відображають не лише зовнішньополітичні стратегії окремих держав, а й загальну логіку формування глобального порядку. Сценарій системного суперництва передбачає активне зіткнення геоекономічних та воєнно-політичних інтересів, нарощування арктичних озброєнь, обмеження доступу до логістичних маршрутів і посилення боротьби за контроль над рідкоземельними металами як засобами стратегічної автономії. Сценарій регіонального компромісу ґрунтується на збереженні багатосторонніх інституцій, зокрема Арктичної ради, координації енергетичних, екологічних і логістичних інтересів, а також інклюзивному підході до країн-спостерігачів. Сценарій технологічної фрагментації реалізується в разі поглиблення санкційних режимів і формування відокремлених кластерів взаємодії, наприклад, «російсько-китайської» та «євроатлантичної» арктичної зони, із власними цифровими, інфраструктурними та енергетичними системами.

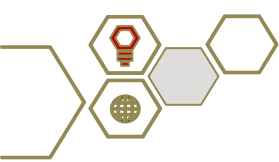
У цих умовах держави мають зосередити зусилля не лише на формальному розмежуванні арктичних зон, а й на виробленні механізмів превентивного реагування на загрози, зокрема щодо експортного контролю рідкоземельних ресурсів, прозорості проєктів видобутку, демілітаризації критичних логістичних вузлів. Особливу увагу слід приділити розробленню міжблокових форматів співпраці, які дозволять уникнути повної інституційної

поляризації регіону. Тільки за умови системного балансу між економічною доцільністю, екологічною відповідальністю та геополітичним самоконтролем Арктика не перетвориться на арену постглобального конфлікту, а залишиться зоною регульованої трансформації й відповідального розвитку.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що Арктика трансформувалася на ключовий геополітичний простір, в якому формується новий формат геополітичної конкуренції, що набуває багатовимірності, включаючи старатегічну, економічну, юридичну, військову та екологічну складову. Особливу роль у цьому процесі відіграє конвертація ресурсного потенціалу, зокрема покладів вуглеводнів і рідкоземельних металів, у засіб реалізації зовнішньополітичних амбіцій. Росія спрямовує доходи від арктичного СПГ і нафти на фінансування війни в Україні, Китай використовує інфраструктурну присутність і доступ до критичних мінералів для закріплення глобальної гео економічної гегемонії, тоді як США та Канада прагнуть зберегти баланс між економічною експансією й екологічною відповідальністю, поступово зміщуючись до ресурсноорієнтованої політики. Виявлено, що країни-актори реалізують три відмінні стратегії: експансіоністську, орієнтовану на контроль і перевагу (Росія, Китай), екоінтеграційну, що базується на сталому розвитку (Норвегія, Данія), та гібридну, яка поєднує обережне освоєння ресурсів зі стратегічною гнучкістю (Канада, США до 2025 року).

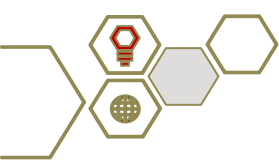
Арктика перестає бути лише об'єктом економічного інтересу і набуває значення геополітичного вузла, в якому співвідносяться контроль над критичною сировиною, логістична інтеграція та демонстрація технологічної спроможності. Це стимулює трансформацію міжнародної взаємодії – від нормативного консенсусу до ситуативної коаліційності. Водночас зростає ризик конфронтаційного сценарію, за якого регіон стане простором прямого протистояння, оскільки відсутність ефективного інституційного регулювання та поглиблення ресурсної конкуренції формують передумови для нової

конфігурації безпекових викликів. У цих умовах стабільність Арктики залежатиме від здатності держав перейти від політики односторонніх вигод до координаційних механізмів управління доступом до рідкоземельних ресурсів, з урахуванням екологічних і правових стандартів. Саме це визначатиме, чи стане Арктика осердям довготривалого конфлікту, чи моделлю адаптивного багатостороннього співіснування в новій геополітичній епосі.

Список використаних джерел

1. Rashmi B. R. China in the Arctic: interests, strategy and implications. *Institute of Chinese Studies Occasional Paper*. 2019. № 27. 27 p. URL:<https://icsin.org/uploads/2019/03/18/2659130d6b316472ca6abedd7afb1381.pdf> (дата звернення: 27.04.2025).
2. Aoyama R. «One belt, one road»: China's new global strategy. *Journal of Contemporary East Asia Studies*. 2016. Vol. 5, № 2. P. 3-22. DOI: <https://doi.org/10.1080/24761028.2016.11869094>.
3. United nations convention on the law of the sea. United Nations: website. 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (дата звернення: 27.06.2025).
4. Гольцов А. Г. Геополітична конфронтація в Арктиці. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2024. Вип. 38. С. 235–244. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.38.19>.
5. Auerswald D. P. Arctic narratives and geopolitical competition. *Handbook on geopolitics and security in the Arctic* / ed. Weber J. Springer, Cham. 2020. P. 269–281. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-45005-2_15.

6. Heininen L. Special features of Arctic geopolitics—a potential asset for world politics. *The global Arctic handbook* / eds. M. Finger, L. Heininen. Springer, Cham. 2019. P. 153–170. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-91995-9_13.

7. Østhagen A., Rottem S. V. Geopolitics and increased tension? Differentiating between political dynamics in the Arctic. Norway's Arctic policy. Edward Elgar Publishing. 2023. P. 23–37. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781035306633.00010>.

8. Добей А. Г. Енергетичний ринок Арктики: від викопних ресурсів до відновлюваної енергетики. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2025. Вип. 2, № 17. С. 281–290. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.17-46>.

9. Markowitz J. N. Perils of plenty: Arctic resource competition and the return of the great game. Oxford University Press. 2020. 304 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=eR7ZDwAAQBAJ> (дата звернення: 27.04.2025).

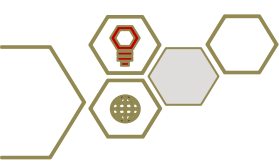
10. Sharma B., Sinha U. K. Hot stakes in the Arctic: global rivalries and new geopolitical forces. *Strategic Analysis*. 2024. Vol. 48, № 6. P. 578–587. DOI: <https://doi.org/10.1080/09700161.2025.2451001>.

11. Şöhret M. Geopolitical impacts of climate change: Arctic case. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 2025. Vol. 32, № 1. P. 67–83. DOI: <https://doi.org/10.18657/yonveek.1502974>.

12. Богданова Т., Черевко А. Арктичний регіон у зовнішній політиці США за адміністрації Д. Трампа. *Acta De Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2021. Вип. 2. С. 66–75. DOI: <https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2020.02.066>.

13. Горобець О. Арктична політика КНР: виклики регіональній безпеці. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2021. Вип. 30. С. 378–387. DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2021.30.377>.

14. Кошовий С. А. Особливості державної політики КНР щодо полярного регіону. *Китаєзнавчі дослідження*. 2018. Вип. 2. С. 99–126. URL:

<https://www.chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/130> (дата звернення: 27.04.2025).

15. Кикина А. Б., Заяць О. І. Китайська дипломатія ресурсів в Арктиці: наслідки для Гренландії. *Причорноморські економічні студії*. 2023. Вип. 82. С. 15–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.82-2>.

16. Кикина А. Арктичний фронт: геоекономічні виклики для Китаю і Данії. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-8>.

17. Павко Я., Єлєзаров О., Яшна Н., Замікула М., Філонов О., Жудко І., Джойнер К. Сучасні міжнародно-правові проблеми правового регулювання арктичного регіону. *Підприємство, господарство, право*. 2018. Вип. 12. С. 363–365. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/12/70.pdf> (дата звернення: 27.04.2025).

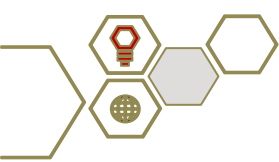
18. Chaturvedi S. Arctic geopolitics then and now. *The Arctic*. Routledge. 2019. P. 441–458. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429340475-1>.

19. Kikkert P., Lackenbauer P. W. The militarization of the Arctic to 1990. *The palgrave handbook of Arctic policy and politics* / eds. K. S. Coates, C. Holroyd. Palgrave Macmillan, Cham. 2020. P. 607–622. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-20557-7_30.

20. Sharyi V. I. The Arctic: The struggle for resources and influence in the region. *Comparative Strategy*. 2023. Vol. 42, № 6. P. 776–788. DOI: <https://doi.org/10.1080/01495933.2023.2263336>.

21. Malik I. H., Ford J. D. Barriers and limits to adaptation in the Arctic. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2025. Vol. 73, № 1. Article 101519. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2025.101519>.

22. Lai S., Warret Rodrigues C., Gallant D., Roth J. D., Berteaux D. Red foxes at their northern edge: competition with the Arctic fox and winter movements. *Journal of Mammalogy*. 2022. Vol. 103, № 3. P. 586–597. DOI: <https://doi.org/10.1093/jmammal/gyab164>.

23. First Russian-built ice-class LNG tanker to launch this year, Ixf reports. Reuters: website. 2025. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/first-russian-built-ice-class-lng-tanker-launch-this-year-ixf-reports-2025-06-25/> (дата звернення: 27.04.2025).

24. The bear beneath the ice: Russia's ambitions in the Arctic. *ECFR*: website. 2025. URL: <https://ecfr.eu/publication/the-bear-beneath-the-ice-russias-ambitions-in-the-arctic/> (дата звернення: 27.04.2025).

25. US says deal with Beijing will expedite rare earth exports from China. Reuters: website. 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/china/trump-says-deal-related-trade-was-signed-with-china-wednesday-2025-06-26/> (дата звернення: 27.04.2025).

26. Greenland: why does Trump want US control of Arctic island? Reuters: website. 2025. URL: <https://www.reuters.com/world/why-does-trump-want-greenland-could-he-get-it-2025-01-08/> (дата звернення: 27.06.2025).

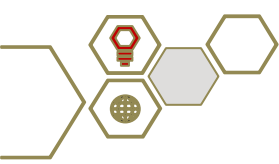
27. Key details of Greenland's rich but largely untapped mineral resources. Reuters: website. 2025. URL: <https://www.reuters.com/markets/commodities/greenlands-rich-largely-untapped-mineral-resources-2025-01-13/> (дата звернення: 27.04.2025).

28. Canada races to secure its Arctic frontier. *Financial Times*: website. 2025. URL: <https://www.ft.com/content/45f571c7-8cb7-44ac-ac1d-a4115a1c0e11> (дата звернення: 27.04.2025).

29. Ruffin N., Rüländ A.-L. Between global collaboration and national competition: Unraveling the many faces of Arctic science diplomacy. *Polar Record*. 2022. Vol. 58, № 1. e20. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0032247422000158>.

30. Norway 2022 Energy Policy Review. IEA: website. 2022. URL: <https://iea.blob.core.windows.net/assets/de28c6a6-8240-41d9-9082-a5dd65d9f3eb/NORWAY2022.pdf> (дата звернення: 27.04.2025)

31. Greenland gives Danish-French group permit to mine rock with green potential. Reuters: website. 2025. URL:

<https://www.reuters.com/sustainability/climate-energy/greenland-gives-danish-french-group-permit-mine-rock-with-green-potential-wake-2025-05-21/> (дата звернення: 27.04.2025)

32. The tortuous path of China's win-win strategy in Greenland. The Arctic Institute: website. 2019. URL: <https://www.thearcticinstitute.org/tortuous-path-china-win-win-strategy-greenland/> (дата звернення: 27.04.2025).

33. Mushtaq S., Sharif U., Fatima R. Strategic opportunity, security dilemma and the interplay of interests: Russia, China and the US in the Arctic region since 2014. *Margalla Papers*. 2023. Vol. 27, № 1. P. 67–81. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/2cc4/af35c49861e2f7bd0f845cfc2ecdbbea71c.pdf> (дата звернення: 27.04.2025).

34. Gricius G. Conceptualising the Arctic as a Zone of Conflict. *Central European Journal of International and Security Studies*. 2021. Vol. 15, № 4. P. 4–30. DOI: <https://doi.org/10.51870/CEJISS.A150401>.

35. Die Welt: Проєкт «Полярний Шовковий шлях». Тиждень: вебсайт. 2020. URL: <https://tyzhden.ua/die-welt-proiekt-poliarnyj-shovkovyj-shliakh/> (дата звернення: 27.04.2025).